

УДК 336.143

<https://doi.org/10.31713/ve2202527>

JEL: H60, H63, H69

Юрчик Г. М. [1; ORCID ID: 0000-0003-1013-6940],

к.е.н., доцент

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ПРІОРИТИЗАЦІЯ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Статтю присвячено дослідженню особливостей формування та пріоритизації бюджетних видатків в умовах сучасних викликів. Узагальнено пріоритети державної політики відповідно до нормативних документів України. На основі даних Міністерства фінансів України проаналізовано показники зведеного державного бюджету, рівень його дефіцитності. Досліджено динаміку, структуру та приріст видатків зведеного державного бюджету за функціональним підходом протягом 2019–2023 рр. Визначено рейтинг 10 державних інституцій, які мали найбільші обсяги / найбільше зростання / зменшення бюджетного фінансування у 2021 та 2023 роках в Україні. Проаналізовано результати власного вибіркового опитування населення Рівненської області щодо пріоритетів бюджетної політики України в сучасних умовах.

Ключові слова: державний бюджет; видатки бюджету; пріоритизація бюджетних видатків; структура видатків бюджету; дефіцит бюджету.

Постановка проблеми. Бюджетні видатки відіграють особливу роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави та її регіонів, оскільки, залежно від їх структури, можуть змінюватися пріоритети держави щодо підтримки та стимулювання певних видів економічної діяльності, підтримки окремих напрямів соціальної політики. Фактично видатки бюджету є досить дієвим інструментом державного регулювання економічних та соціальних процесів, що визначає розвиток окремих галузей, регіонів, так і економіки та соціальної сфери в цілому. Очевидно, що визначаючи структуру та динаміку видатків бюджету, держава визначає першочергові та другорядні пріоритети у виконанні власних функцій. Відтак, можна констатувати, що видаткова частина бюджету є свого роду індикатором усіх важливих проблем, а також пріоритетів соціально-економічної політики держави. Тому в умовах дефіциту державного бюджету, значного рівня заборгованості держави, а також

загострення соціально-економічних викликів та проблем, особливо важливого значення набуває пріоритизація та збалансування бюджетних видатків. Це актуалізує необхідність пошуку та використання науково-методичних підходів, що дозволяють комплексно дослідити особливості формування та пріоритизації бюджетних видатків в умовах сучасних викликів.

Аналіз останніх досліджень. Протягом останніх років у сфері бюджетування в Україні працює багато вчених, розробки яких зосереджені на дослідженні бюджетної політики в умовах децентралізації влади, структури бюджету, його збалансованості та дефіциту, боргової безпеки тощо. Водночас, проблематика бюджетування через призму пріоритизації видатків є недостатньо розробленою. У цій царині можна відзначити незначну кількість наукових розробок. Зокрема, у руслі вказаного вектору досліджень заслуговує на увагу наукова публікація Орлова В. [6], де здійснено оцінювання формування видатків державного, місцевих та зведеного бюджетів за економічною та функціональною класифікацією (в т.ч. на основі інтегральних коефіцієнтів – лінійного та квадратичного коефіцієнтів структурних зрушень, Гатєва та Салаї). За результатами дослідження автор констатує факт розбалансованості видатків бюджетів всіх рівнів. Варто відзначити наукову публікацію авторського колективу на чолі з Славковою А. [7], де на основі долідження доходної та видаткової частини державного бюджету України, автори дійшли висновку про «основним драйвером зростання видатків стали військові дії та необхідність масштабного соціального захисту населення» [7]. Автори стверджують, що зниження частка видатків на освіту, охорону навколишнього середовища та капітальні інвестиції свідчить про тимчасове зменшення фінансування мирних сфер. Дослідження також акцентує увагу на зростанні надходжень, особливо від міжнародної допомоги, що стало ключовим джерелом фінансування в умовах воєнного часу. Авторським колективом на чолі з У. Ватаманюк-Зелінською в науковій праці [3] проаналізовано та охарактеризовано структуру видатків державного бюджету України, а також виділено пріоритетні напрями видатків з його загального та спеціального фондів. У дослідженні акцентовано увагу на залученні фінансових ресурсів міжнародних організацій для фінансування видатків державного бюджету в умовах воєнного стану. Т. Мединська у науковій статті [3] зосередила увагу на дослідженні пріоритетних напрямів видатків місцевих бюджетів

України в умовах повномасштабного вторгнення. Автор акцентує увагу на складних економічних умовах, з якими стикаються органи місцевого самоврядування в період збройного конфлікту. У статті розглянуто зміни у структурі витрат, зроблено акцент на фінансуванні оборони, соціальної підтримки та критичної інфраструктури, які стали основними статтями витрат в умовах кризи. Проблематика формування та пріоритизації бюджетних видатків висвітлюється також у інших наукових працях [1; 3]. Вищевказаний вектор наукових досліджень потребує подальших розвідок, що обумовлено дефіцитом державного бюджету, зростанням державного боргу та загостренням соціально-економічних викликів.

Постановка завдання. Метою цієї наукової статті є дослідження бюджетних видатків та визначення пріоритетів бюджетної політики в Україні в період сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Ураховуючи реалії сьогодення, коли діяльність Уряду залежить від перебігу подій на фронті, постійної зміни зовнішніх та внутрішніх умов економічного розвитку, виникнення нових викликів для країни, визначення кардинально інших, ніж у мирний час, пріоритетів бюджетної політики та розроблення середньострокових прогнозів відбувається із значним ступенем невизначеності, зокрема щодо ситуації у сфері національної та регіональної безпеки (табл. 1).

З метою відновлення фіскальної боргової стійкості з одночасним сприянням довгостроковому зростанню в контексті післявоєнної відбудови та на шляху України до вступу в ЄС Уряду України та Національний банк України в межах програми EFF (Extended Fund Facility) визначили, що у середньостроковій перспективі бюджетні видатки мають врахувати потреби воєнного часу, з переоцінкою пріоритетних напрямів, зокрема перегляд видатків на відновлення та відбудову, а також на мережу соціального забезпечення для задоволення післявоєнних.

Основними пріоритетами бюджетної політики відповідно до запропонованої Президентом України майбутньої Української доктрини у середньостроковій перспективі є фінансування сектору безпеки та посилення промислового комплексу (Глобальність української безпеки); створення системи підтримки військових та їх сімей, реабілітація ветеранів, їх інтеграція у суспільне та економічне життя (Політика Героїв), компенсація збитків постраждалим через

війну. Утім, Національна економічна стратегія на період 2030 року, затверджена Кабінетом Міністрів України ще у 2021 р., не враховує наявність нових викликів та пріоритетність стратегічних цілей національної безпеки, соціального захисту осіб, що постраждали в наслідок війни, відновлення та розвиток країни.

Таблиця 1

Пріоритети державної політики України

Документ	Пріоритети політики
Стратегія воєнної безпеки України (Рішення РНБО України від 25.03.2021 р.)	⇒ <u>всеохоплююча оборона України</u> на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави
Національна економічна стратегія на період до 2030 року (Постанова КМУ від 03.03.2021 р.)	⇒ забезпечення <u>стійкості публічних фінансів</u> та покращення суверенних рейтингів; ⇒ збереження <u>макроекономічної стабільності</u> ; ⇒ створення <u>ефективного фінансового сектору</u>
Консенсус-прогноз Міністерства економіки України «Україна: відновлення та перспективи зростання» (2023)	⇒ <u>відновлення вітчизняної економіки</u> після зміни економічного становища, спричиненого повномасштабним військовим вторгненням РФ
Лист про наміри Уряду України і НБУ до МВФ та Меморандум про економічну та фінансову політику (Розпорядження КМУ від 19.06.2023 р.)	⇒ пріоритетом бюджету є <u>національна оборона</u> ⇒ продовження забезпечення достатніх ресурсів для системи <u>соціального захисту</u> , в тому числі для задоволення потреб ветеранів війни та вразливих верств населення ⇒ відданість політиці <u>фіскальної та боргової стійкості</u> ⇒ <u>відбудова інфраструктури</u> , відновлення виробничого потенціалу економіки
Орієнтири майбутньої української доктрини (запропоновано Президентом до загальнонаціонального обговорення)	⇒ філософія <u>перемоги України</u> ⇒ глобальність української безпеки ⇒ <u>політика героїв</u> ⇒ політика справедливості ⇒ політика трансформації
Постанова КМУ «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану»	До першочергових бюджетних видатків віднесено видатки на <u>національну безпеку і оборону та на здійснення заходів правового режиму воєнного стану</u>

Джерело: узагальнено та побудовано автором.

Необхідно передумовою для аналізу динамки та структури видатків бюджету є дослідження основних показників виконання бюджету. Як свідчать дані (табл. 2), протягом 2017–2023 рр. зведений

державний бюджет залишався незмінно дефіцитним, тобто видатки перевищували доходи бюджету. При цьому з початком бойових дій рівень дефіцитності бюджету лише збільшився. Так, у 2022 р. дефіцит бюджету зріс у 3,5 рази порівняно з 2021 р. У 2023 р. дефіцит бюджету склав 1327,7 млрд грн, що у шість разів більше ніж у 2021 р., тобто формування видаткової частини зведеного державного бюджету відбувається в умовах його значної дефіцитності.

Таблиця 2

Показники виконання зведеного державного бюджету в Україні,
2017–2023 рр.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Приріст, % до 2021 р.	2023	Приріст, % до 2021 р.
Доходи	1017,0	1184,3	1289,8	1376,7	1662,3	2196,6	32,2	3104,3	86,7
Видатки	1057,0	1250,2	1372,4	1595,4	1845,4	3043,9	65,0	4440,9	140,6
Кредитування	1,9	1,5	4,8	5,7	4,8	-2,4	118,8	-8,9	216,7
в т.ч.									
- надання кредитів	7,9	8,3	12,2	15,5	14,2	10,3	-	6,3	-
- повернення кредитів	-6,3	-6,8	-7,5	-9,8	9,4	12,7	-	15,2	-
Дефіцит	-42,1	-67,8	-87,3	-224,5	-187,8	-845,0	349,9	- 1327,7	607,0

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України [5].

Для поточного фінансування дефіциту бюджету держава вдається як до внутрішніх, так і зовнішніх запозичень (табл. 3).

Таблиця 3

Показники фінансування дефіциту зведеного державного бюджету,
2018–2023 рр.

Показники	2018	2019	2020	2021	2022		2023	
	млрд грн	млрд грн	млрд грн	млрд грн	млрд грн	% до всього	млрд грн	% до всього
Фінансування дефіциту зведеного державного бюджету, у т.ч.:								
Запозичення	289	429,4	647,4	632,6	1309,4	100	1705,9	100
внутрішні	176,6	349,1	396,5	418,7	697,2	53,2	552,9	32,4
зовнішні	112,5	80,2	250,8	117,4	612,2	46,8	1153	67,6
Погашення	-234,7	-345,8	-386,8	-446,8	-457,5	-34,9	-442,6	-25,9
внутрішні	-167	-261,9	-241,1	-347,5	-408,4	-31,2	-375,2	-22,0
зовнішні	-67,6	-83,9	-145,7	-99,4	-49,2	-3,8	-67,5	-4,0

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України [5].

Так, в цілях покриття дефіциту бюджету у 2022 р. обсяг державних боргових зобов'язань збільшився практично вдвічі та

склав 1309,4 млрд грн, з яких 46,8% складають зовнішні запозичення. У 2023 р. запозичення держави склали 1705,9 млрд грн, з яких 67,6% склали зовнішні запозичення. При цьому частина залучених запозичень держави спрямовується на погашення раніше сформованих боргових зобов'язань (у 2022 та 2023 р. – 34,9% та 25,9% від загальної суми річних запозичень відповідно). Таким чином, можна констатувати, що дефіцитність бюджету збільшує боргові зобов'язання держави, на обслуговування яких потрібно залучати все більші фінансові ресурси. В таких умовах, зростає значимість пошуку оптимальної структури та пріоритизації бюджетних видатків.

Аналіз динаміки та структури видатків зведеного державного бюджету за функціональним підходом (табл. 4) свідчить про суттєву зміну пріоритетів бюджетного регулювання в умовах війни.

Таблиця 4

Динаміка та структура видатків зведеного державного підходу за функціональним підходом, 2018–2023 рр.

	2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	млрд грн	%	Млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Видатки зведеного державного бюджету	1250,2	100	1372,4	100	1595,4	100	1845,4	100	3043,5	100	4440,9	100
Загальнодержавні функції (без обслуговування боргу)	75,5	6,0	83,0	6,0	83,6	5,2	95,1	5,2	88,2	2,9	99,8	2,2
Обслуговування боргу	116,1	9,3	120,1	8,8	121,2	7,6	157,6	8,5	160,3	5,3	249,3	5,6
Оборона	97,0	7,6	106,6	7,8	120,4	7,5	127,5	6,9	1142,9	37,6	2097,6	47,2
Громадський порядок, безпека та судова влада	118,0	9,4	143,7	10,5	159,5	10,0	176,1	9,5	454,4	14,9	591,4	13,3
Економічна діяльність	140,8	11,3	154,2	11,2	262,9	16,5	293,6	15,9	156,4	5,1	247,3	5,6
Охорона навколишнього природного середовища	8,2	0,7	9,7	0,7	9,1	0,6	10,6	0,6	5,2	0,2	6,4	0,1
Житлово-комунальне господарство	30,3	2,4	34,5	2,5	32,2	2,0	56,9	3,1	41,2	1,4	70,4	1,6
Охорона здоров'я	115,9	9,3	128,4	9,4	175,8	11,0	204,1	11,1	215,3	7,1	217,4	4,9
Духовний та фізичний розвиток	29,0	2,3	31,6	2,3	31,7	2,0	43,4	2,4	33,6	1,1	38,5	0,9
Освіта	210,0	16,8	238,8	17,4	252,3	15,8	312,9	17,0	290,8	9,6	308,6	6,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	309,4	24,7	321,8	23,5	346,7	21,7	367,3	20,0	455,2	15,0	514,1	11,6
	- колоризація видатків, частка яких збільшилася порівняно з попереднім роком						- колоризація видатків, частка яких зменшилася порівняно з попереднім роком					

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України [5].

Дослідження структури видатків бюджету варто доповнити аналізом їх динаміки (табл. 5). До початку воєнних дій більшість видатків бюджету демонстрували зростання (виняток склали у 2020 р. лише видатки на охорону навколишнього природного середовища та ЄКП). Водночас у 2022 р. відбулась різка зміна тенденцій попередніх років. Зокрема, видатки на оборону зросли практично у 8 разів, а на так званий силовий блок – у 1,5 рази порівняно з 2021 р. (підкреслює важливість підтримки внутрішньої стабільності). Зростання вказаних видатків відбулося за рахунок зростання на 65% загальної суми бюджетних видатків, а також зменшення видатків на економічну діяльність (-46,7%), охорону навколишнього природного середовища (50,9%), ЖКП (-27,6%), духовний та фізичний розвиток (-22,6%) та ін. 2023 р. знаменувався поступовим відновленням тенденції щодо збільшення видатків за більшістю функціональних напрямів.

Таблиця 5
Приріст видатків бюджету за їх функціональним призначенням, % до попереднього року

	2019	2020	2021	2022	2023	
	% до поп. року				% до 2021 р.	
Видатки зведеного державного бюджету	9,8	16,2	15,7	64,9	45,9	140,6
Загальнодержавні функції	9,9	0,7	13,8	-7,3	13,2	4,9
Обслуговування боргу	3,4	0,9	30,0	1,7	55,5	58,2
Оборона	9,9	12,9	5,9	796,4	83,5	1545,2
Громадський порядок, безпека та судова влада	21,8	11,0	10,4	158,0	30,1	235,8
Економічна діяльність	9,5	70,5	11,7	-46,7	58,1	-15,8
Охорона навколишнього природного середовища	18,3	-6,2	16,5	-50,9	23,1	-39,6
Житлово-комунальне господарство	13,9	-6,7	76,7	-27,6	70,9	23,7
Охорона здоров'я	10,8	36,9	16,1	5,5	1,0	6,5
Духовний та фізичний розвиток	9,0	0,3	36,9	-22,6	14,6	-11,3
Освіта	13,7	5,7	24,0	-7,1	6,1	-1,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	4,0	7,7	5,9	23,9	12,9	40,0
	- колоризація від'ємних приростів					
	- колоризація приростів бюджетних видатків, що були меншими рівня інфляції (у 2019р. – 4,1%; у 2020 р. – 5%; у 2021 – 10%; у 2022 р. – 26,6%; у 2023 р. – 5,1%)					

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України [5].

Однак, обсяг бюджетних видатків у 2023 р. за такими напрямками як економічна діяльність, освіта, духовний та фізичний розвиток, охорона навколишнього середовища так і не сягнув рівня 2021 р. Наведений динамічний аналіз варто сприймати з певною умовністю, оскільки він не враховує номінальне зростання бюджетних видатків, що обумовлене інфляційними процесами. Як бачимо, попри зростання видатків на соціальний захист, все ж темпи їх зростання в 2019, 2021, 2022 р. не відповідали зростанню рівня цін в національній економіці, що, безумовно, є негативним. Так, протягом 2018–2021 рр. найбільша частка видатків бюджету припадала на соціальний захист (від 20 до 24,7%). Однак, частка видатків на соціальний захист населення в мирний час поступово зменшувалася. У 2022 р. частка видатків на соціальний захист різко зменшилась до 15% та у 2023 р. до 11,6%. Показово, що у 2022 р. перерозподіл структури видатків відбувався на користь оборони (з 6,9% до 37,6%) та громадського порядку, безпеки та судової влади (з 9,5% до 14,9%). Якщо зростання видатків на оборону в умовах війни не викликає сумнівів, то зростання видатків на громадський порядок, безпеку та судову владу викликає запитання з огляду на суттєве зниження витрат на соціальний захист в умовах зростання кількості соціально вразливого населення (ВПО, УБД, бідних, знедолених). У 2023 р. частка видатків на оборону сягнула 47,2%. Дещо зросли витрати на обслуговування державного боргу порівняно з 2022 р. (з 5,3% до 5,6%). На економічну діяльність в умовах війни держава виділяє від 5,1 до 5,6% сукупних видатків бюджету, що є суттєво менше порівняно з мирним часом (у 2021 р. відповідна частка складала 15,9%). Таким чином, можна говорити про те, що в основу бюджетного регулювання в умовах воєнного стану покладено політику мілітаризації (зростання значимості оборони та військово-промислового комплексу).

Важливим напрямом аналізу видатків бюджету є дослідження їх відомчої структури (у розрізі органів державної влади, які є розпорядниками бюджетних коштів). Побудова рейтингу 10 державних інституцій, які мали найбільші обсяги бюджетного фінансування протягом 2021 та 2023 років (рис. 1) свідчить, що перелік інституцій у вказаних роках не змінився, однак їх місце у рейтинговму списку змінилося.

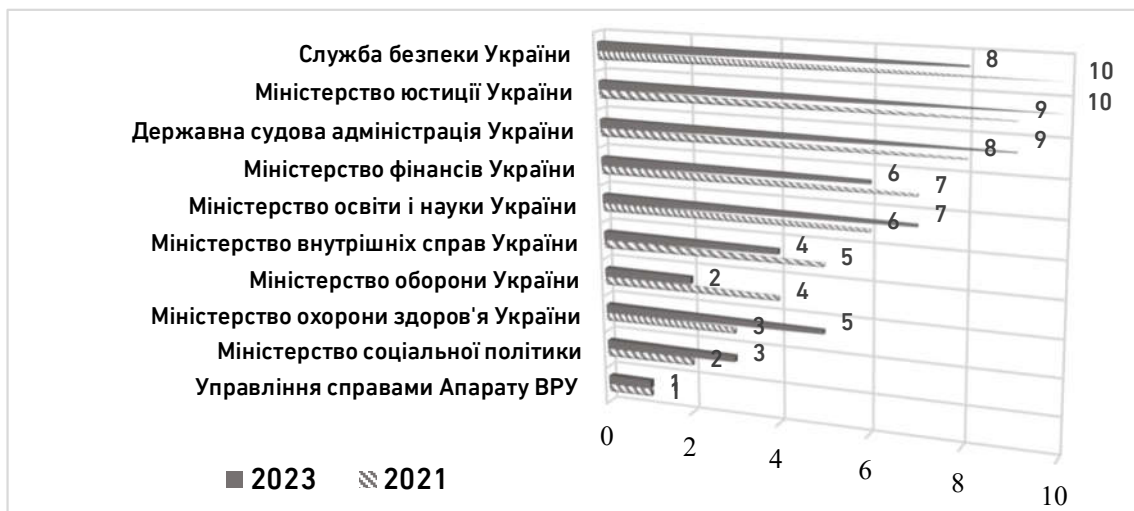

Рис. 1. Рейтинг 10 державних інституцій, які мали найбільші обсяги бюджетного фінансування у 2021 та 2023 роках в Україні
Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України [5].

Так, у 2023 р. друге місце у рейтингу посіло Міністерство оборони України, хоча у 2021 р. ця інституція мала лише 4 позицію рейтингу за обсягами бюджетного фінансування. Знизилась позиція Міністерства соціальної політики (з 2 на 3 місце відповідно у 2021 та 2023 роках) та Міністерства охорони здоров'я (з 3 на 5 місце відповідно у 2021 та 2023 роках). Якщо у 2021 р. 6 місце в рейтингу посідало Міністерство освіти і науки України, то у 2023 р. – Міністерство фінансів, а Міністерство освіти і науки у 2023 р. перемістилося на 7 позицію. Суттєво змінилася рейтингова позиція СБУ: якщо у 2021 р. ця інституція посідала 10 місце, то у 2023 – 8. Натомість 10 місце у рейтингу у 2023 р. посіло Міністерство юстиції, а 9 – Державна судова адміністрація України.

Побудова рейтингів державних органів та інституцій, які мали найбільший приріст (рис. 2) та найбільше зменшення (рис. 3) обсягів бюджетного фінансування у 2023 р. порівняно з 2021 р. свідчить про дещо інші закономірності.

Рис. 2. Рейтинг 10 державних інституцій, які мали найбільше зростання бюджетного фінансування у 2023 р. порівняно з 2021 р. в Україні
Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів України [5].

Так, окрім Міністерства оборони України, найбільший приріст бюджетних видатків мало Міністерство у справах ветеранів, Головне управління розвідки Міністерства оборони, Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості, Міністерство внутрішніх справ, ВРУ, СБУ, Мінсоцполітики та Секретаріат Уповноваженого ВРУ з прав людини.

Водночас серед органів державної влади, які «очолили» рейтинг інституцій, обсяги бюджетного фінансування яких у 2023 р. порівняно з 2021 р. суттєво змінилися, варто виділити: Міністерство закордонних справ, економіки, інфраструктури, аграрної політики та продовольства, з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, захисту довкілля, молоді та спорту, розвитку громад та територій України, Вищий антикорупційний суд, Міністерство освіти і науки (рис. 3).

Рис. 3. Рейтинг 10 державних інституцій, які мали найбільше зменшення бюджетного фінансування у 2023 р. порівняно з 2022 р. в Україні
Джерело: побудовано автором за даними Міністерства фінансів [5].

Узагальнення переліку державних інституцій, обсяги бюджетного фінансування яких в умовах воєнного стану суттєво збільшились / зменшилися, викликає чимало запитань щодо пріоритетів державної політики в умовах наявних викликів.

В цілях визначення пріоритетів бюджетної політики відповідно до бачення та запитів суспільства нами було проведено опитування правоздатного населення України (переважно з Рівненської області) в кількості 200 осіб на предмет виявлення проблем та пріоритетів бюджетної політики в сучасних умовах.

Показово, що 90% респондентів не підтримують зростання державного боргу та емісію грошової маси для покриття дефіциту державного бюджету, оскільки це лише розкручує боргову «спіраль» у довгостроковій перспективі. Водночас кожен десятий із опитаних респондентів вважає такі дії держави виправданими з мотивів

необхідності десь брати гроші. Показово, що 79% респондентів не підтримують останнього рішення влади щодо підвищення основних ставок податків, адже в умовах зростаючих викликів та значного рівня інфляції реальні доходи населення і так зменшилися. При цьому лише 21% опитаних підтримують рішення влади щодо підвищення податків через необхідність наповнення бюджету.

Одне із запитань анкети стосувалося визначення важливості окремих заходів при формуванні видаткової частини бюджету (рис. 4).

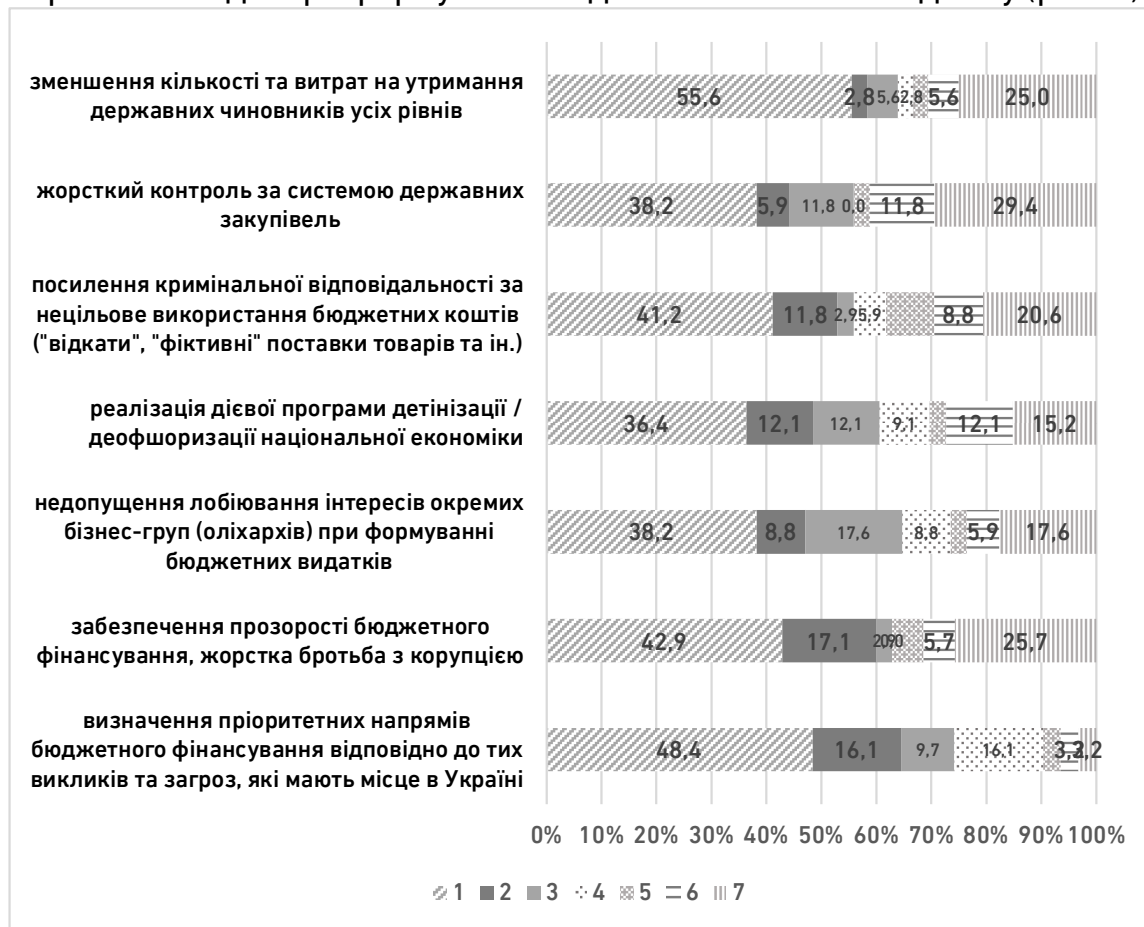

Рис. 4. Розподіл респондентів щодо пріоритизації значимості окремих заходів при формуванні видаткової частини зведеного державного бюджету в умовах його значної дефіцитності, % (ранжування відбувалося від 1 до 7, виходячи з того, що 1 – найбільш значимий, 7 – найменш значимий захід)

55,6% респондентів вказали, що вважають пріоритетним заходом зменшення кількості та витрат на утримання державних чиновників усіх рівнів. Також досить значна частка населення (48,4%) вважає найбільш пріоритетним заходом визначення пріоритетних

напрямів бюджетного фінансування відповідно до тих викликів та загроз, які мають місце в Україні. 42,9% респондентів (ранг 1) надали такому заходу, як забезпечення прозорості бюджетного фінансування, жорстка боротьба з корупцією. 41,2% опитаних серед запропонованих заходів надали перший пріоритет посиленню кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів (у вигляді «відкатів», «фіктивних» поставок та ін.).

Усереднення відповідей респондентів щодо ранжування вищевказаних заходів дозволило визначити їх ранг за оцінками населення (рис. 5).

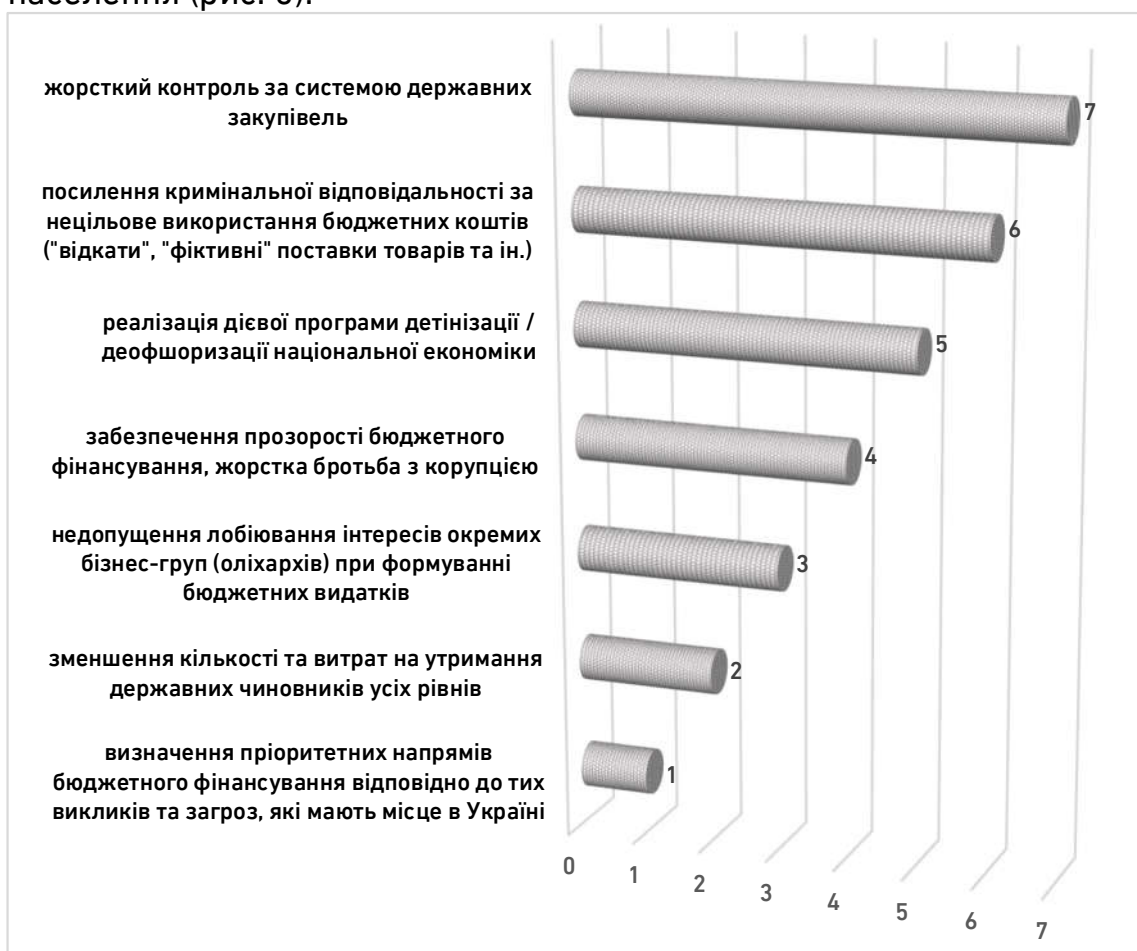

Рис. 5. Ранжування значимості заходів при формуванні видаткової частини зведеного державного бюджету в умовах його значної дефіцитності за оцінками респондентів

Відповідно до усереднених оцінок найбільш пріоритетними заходами при формуванні структури бюджетних видатків є: визначення пріоритетних напрямів бюджетного фінансування

відповідно до тих викликів та загроз, які мають місце в Україні (1); зменшення кількості та витрат на утримання державних чиновників усіх рівнів (2); недопущення лобювання інтересів окремих бізнес-груп (олігархів) при формуванні структури видатків (3).

Опитування респондентів щодо пріоритетних напрямів бюджетного фінансування за основними функціональними напрямами (табл. 6) свідчить про наявність відмінностей між реальними пріоритетами бюджетного фінансування та запитами суспільства. Так, 55,3% респондентів вказали, що в умовах сьогодення найбільш пріоритетним у бюджетному фінансуванні має бути оборона. Також досить значна частка респондентів (близько 40%) вказали, що найбільш пріоритетними сферами бюджетного фінансування мають бути охорона здоров'я, соціальний захист та забезпечення, освіта.

Таблиця 6

Розподіл респондентів (%) щодо визначення пріоритетних напрямів бюджетного фінансування (ранжування відбувалося від 1 до 11, виходячи з того, що 1 – найбільш значимий, 11 – найменш значимий напрям)

Функціональний напрям бюджетного фінансування	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Загальнодержавні функції	13,9	16,7	8,3	13,9	8,3	16,7	0,0	5,6	5,6	8,3	2,8
Обслуговування боргу	5,4	8,1	24,3	5,4	10,8	8,1	8,1	5,4	13,5	5,4	5,4
Оборона	55,3	2,6	5,3	2,6	0,0	5,3	0,0	2,6	0,0	5,3	21,1
Громадський порядок, безпека та судова влада	25,0	11,1	11,1	2,8	5,6	2,8	5,6	11,1	8,3	5,6	11,1
Економічна діяльність	28,9	7,9	13,2	2,6	7,9	2,6	10,5	2,6	2,6	7,9	13,2
Охорона навколишнього природного середовища	16,2	10,8	13,5	16,2	5,4	10,8	5,4	2,7	5,4	5,4	8,1
Житлово-комунальне господарство	25,0	2,8	11,1	19,4	8,3	5,6	5,6	0,0	5,6	5,6	11,1
Охорона здоров'я	39,5	18,4	13,2	2,6	0,0	2,6	2,6	0,0	2,6	0,0	18,4
Духовний та фізичний розвиток	18,9	13,5	16,2	2,7	2,7	2,7	8,1	8,1	5,4	10,8	10,8
Освіта	36,8	15,8	13,2	7,9	2,6	2,6	0,0	7,9	0,0	2,6	10,5
Соціальний захист та соціальне забезпечення	37,8	5,4	27,0	2,7	5,4	0,0	0,0	2,7	2,7	8,1	8,1
	- колоризація максимальних значень у кожному стовбці (за рангами)										

Усереднення рангів, які вказали респонденти, дозволило визначити ранги пріоритетів бюджетного фінансування за основними функціональними напрямами відповідно до запитів суспільства (рис. 6).

За оцінками, населення найбільш пріоритетними напрямками бюджетної політики є: освіта (1), соціальний захист та забезпечення (2), охорона здоров'я (3), оборона (4). Фактичні обсяги фінансування у державному бюджеті 2023 р. вказують на їх іншу пріоритизацію: оборона – 1, громадський порядок, безпека та судова влада – 2, соціальний захист та забезпечення – 3, освіта – 4.

Рис. 6. Пріоритизація бюджетних видатків за функціональними напрямками відповідно до державного бюджету-2023 та запитами населення

Висновки. В Україні пріоритети державної політики визначені у цілому ряді нормативних документів, поміж яких: Стратегія воєнної безпеки України, Національна економічна стратегія на період до 2030 року, Консенсус-прогноз Міністерства економіки України «Україна: відновлення та перспективи зростання», Меморандум про економічну та фінансову політику, Орієнтири майбутньої української доктрини та ін. Відповідно до переліку вищевказаних нормативних актів основними пріоритетами державної політики є національна безпека та оборона, відновлення національної економіки та макроекономічна стабільність, соціальний захист населення тощо.

Найбільша частка видатків бюджету протягом 2021–2023 рр. спрямовується на фінансування оборонного сектору, що є

обґрунтованим у контексті забезпечення національної безпеки. Одночасно видатки на соціальний захист, освіту, охорону здоров'я та економічну діяльність зменшилися, що створює ризики для забезпечення соціальної стабільності, підтримки людського капіталу та відновлення економічного потенціалу країни. Аналіз показників бюджету також свідчить про суттєве зростання його дефіциту, який у 2023 році сягнув максимуму. Для фінансування дефіциту активно залучаються внутрішні та зовнішні запозичення, що призводить до збільшення боргового навантаження на державу та потребує впровадження ефективних механізмів управління державним боргом.

Структура бюджетних видатків значною мірою відображає пріоритети державної політики в умовах воєнного стану. Пріоритетність оборонних витрат є виправданою, однак зменшення видатків на інші важливі сектори, такі як соціальний захист, освіта та економічний розвиток, вимагає перегляду і пошуку збалансованих рішень. Зокрема, зменшення видатків на соціальну сферу на фоні зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни та інших соціально вразливих категорій населення створює додаткові виклики для уряду. Підтвердженням цього є результати проведеного опитування правоздатного населення Рівненської області щодо пріоритизації бюджетних видатків. Серед найбільш пріоритетних заходів при формуванні видаткової частини бюджету за результатами опитування є зменшення кількості та витрат на утримання державних чиновників усіх рівнів; забезпечення прозорості бюджетного фінансування, жорстка боротьба з корупцією; посилення кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів. За оцінками, населення найбільш пріоритетними напрямками бюджетної політики є: освіта, соціальний захист, охорона здоров'я, оборона.

1. Арістов Ю. Ю. Формування видатків бюджету як складова державної фінансової політики економічного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 2. С. 38–43.
2. Ватаманюк-Зелінська У., Пріцак Я., & Зелінський М. особливості формування та виконання державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2023. Вип. 185. С. 26–31. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-5>
3. Корсун І. М., Зінченко М. М., Махно С. В., Мироненко Д. Ю. Парадигма фінансування видатків державного бюджету України в умовах воєнної та післявоєнної соціальноорієнтованої ринкової економіки. *Академічний огляд*. 2023. № 2. С. 103–112.
4. Мединська Т. Пріоритетні напрями видатків місцевих бюджетів України в умовах війни. *Modeling the development of the economic systems*. 2024.

Вип. 4. С. 16–24. <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-14-2>. 5. Міністерство фінансів України. Дані та аналітика. Бюджетна політика. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-policy> (дата звернення: 20.05.2025). 6. Орлов В. В. Бюджетні видатки України: інтегральна оцінка структурних дисбалансів. *Вісник Сумського державного університету. Сер. Економіка*. 2022. № 2. С. 135–142. 7. Славкова А., Гладченко Л., & Вдовіна І. Особливості державного бюджету України в умовах економічної нестабільності. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. Вип. 3. С. 106–114. <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-15>

REFERENCES:

1. Aristov Yu. Yu. Formuvannya vydatkiv biudzhetu yak skladova derzhavnoi finansovoi polityky ekonomichnoho rozvytku. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2021. № 2. С. 38–43.
2. Vatamaniuk-Zelinska U., Pritsak Ya., & Zelinskyi M. osoblyvosti formuvannya ta vykonannya derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Ekonomichnyi prostir*. 2023. Vyp. 185. С. 26–31. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-5>.
3. Korsun I. M., Zinchenko M. M., Makhno S. V., Myronenko D. Yu. Paradyhma finansuvannya vydatkiv derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v umovakh voiennoi ta pisliavoiennoi sotsialnooriientovanoi rynkovoi ekonomiky. *Akademichnyi ohliad*. 2023. № 2. С. 103–112.
4. Medynska T. Priorityetni napriamy vydatkiv mistsevykh biudzhativ Ukrainy v umovakh viiny. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. Vyp. 4. С. 16–24. <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-14-2>.
5. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Dani ta analityka. Biudzhetna polityka. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-policy> (data zvernennia: 20.05.2025).
6. Orlov V. V. Biudzhetni vydatky Ukrainy: intehralna otsinka strukturnykh dysbalansiv. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Ser. Ekonomika*. 2022. № 2. С. 135–142.
7. Slavkova A., Hladchenko L., & Vdovina I. Osoblyvosti derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v umovakh ekonomichnoi nestabilnosti. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. Vyp. 3. С. 106–114. <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-15>

Yurchyk H. M. ^[1; ORCID ID: 0000-0003-1013-6940],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

FEATURES OF FORMATION AND PRIORITIZATION OF BUDGET EXPENDITURES IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF CURRENT CHALLENGES

The article is devoted to the study of the features of the formation and prioritization of budget expenditures in the context of modern challenges. The priorities of state policy in accordance with the regulatory documents of

Ukraine are summarized. Based on data from the Ministry of Finance of Ukraine, the indicators of the consolidated state budget and the level of its deficit are analyzed. The dynamics, structure and growth of expenditures of the consolidated state budget according to the functional approach during 2019–2023 are studied. The largest share of budget expenditures in 2021–2023 is directed to financing the defense sector, which is justified in the context of ensuring national security. At the same time, expenditures on social protection, education, healthcare, and economic activity have decreased, which creates risks for ensuring social stability, supporting human capital, and restoring the country's economic potential. Analysis of budget indicators also indicates a significant increase in its deficit, which reached its maximum in 2023. The ranking of the top 10 state institutions that had the largest volumes / the largest growth / decrease in budget financing in 2021 and 2023 in Ukraine is determined. The results of the own sample survey of the population of the Rivne region on the priorities of Ukraine's budget policy in modern conditions are analyzed. Among the most priority measures in forming the expenditure part of the budget, according to the survey results, are reducing the number and costs of maintaining state officials at all levels; ensuring transparency of budget financing, tough fighting against corruption; strengthening criminal liability for misuse of budget funds. According to estimates, the population considers the following areas of budget policy to be the most priority: education, social protection, healthcare, and defense.

Keywords: state budget; budget expenditures; prioritization of budget expenditures; structure of budget expenditures; budget deficit.

Отримано: 10 червня 2025 року
Прорецензовано: 15 червня 2025 року
Прийнято до друку: 04 липня 2025 року